

других в учебниках истории Азербайджана. Сборник “Современные учебники истории на Южном Кавказе”. Прага, 2009. С.34-36.

3. Azərbaycan Respublikası Gənclər Təşkilatları Milli Şurası [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nayora.org/>

4. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Bilik Fondunun təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bilikfondu.gov.az/1/pages/12/13>

5. AzTV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.aztv.az/az/about-us>

6. Dünya Azərbaycanlı Gənclər Birliyi [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.atgti.az/?lang=en>

7. Mehdiyev R. Ə. Yeni dünya nizamı və milli ideya. “Şərq-Qərb”. Bakı, 2016. 280 s.

8. Mubariz I. Y. Heydər Əliyev və Azərbaycançılıq ideologiyası. “Nurlan”. Bakı, 2003. S. 9-19.

9. Tagiyev E. Milli ideya və ideologiya: problemlər və onların şərh. Bakı, 2000. S. 111.

10. Tahirov K.; ön söz. müə. İ.Həbibbəyli; red. G.Səfəraliyeva. Akademik Ramiz Mehdiyev (Mehdiyev Ramiz Ənvər oğlu): bibliografiya /tərt.-müə. Bakı, 2018. S. 54-56.

11. Yeni Azərbaycan Partiyası [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.yap.org.az/az/view/pages/9/>

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС 1907 Р. НАД ЖИТЕЛЯМИ С. ГОРДАШІВКА УМАНСЬКОГО ПОВІТУ: МІЖ ДОКУМЕНТАМИ ТА УСНИМИ СВІДЧЕННЯМИ

***Дедуш Олексій Валентинович,
ІМФЕ ім. М. Т. Рильського
НАН України***

Присвячую праціду Хмельницькому Я. Є.

Станом на 1907 р. у Російській імперії відбувалось два помітних процеси: царат з одного боку почав зміцнювати своє становище на тлі попередніх поразок революційно-демократичному руху, а з іншого боку соціальне незадоволення мас все більше набувало політичних форм боротьби. Показовим для цього часу є процес 1907 р. над учасниками так званої «бойової дружини» у с. Гордашівка Уманського повіту [16], де мали місце фальсифікації з боку жандармерії і традиційна співпраця російського православного духовенства зі спецслужбами.

Специфіка скелястого рельєфу Гордашівки і стрімке зростання чисельності населення наприкінці ХІХ ст. призвела до значного обезземелення селян. Найкращі землі належали графам Шуваловим, церкві або не чисельним багатим селянам. Це викликало протестні настрої, особливо у молодих чоловіків, які через поділ батьківських угідь отримували надто мало землі для власного обробітку. Ймовірно окремі акти підпалів мали місце, але, вочевидь, вони не мали терористичного характеру.

«Ідеолога» групи селян Хмельницького Я. Є., за спогадами його доньки Антоніни, було заарештовано за доносом місцевого священика М. Радолицького, який під час сповіді випитав у його матері чи читає той, бувшого на той час в опалі Толстого та інші твори. Згодом був проведений обшук, де було вилучено список нелегальних книг (самих книг виявлено не було), а потім у справі з'являються, найімовірніше, сфальсифіковані свідчення, що Я. Хмельницький був свідком передачі зброї керівнику «бойової дружини» І. Туркаленку «невідомим». Можемо припустити, що «невідомий» був агентом жандармерії, а масові арешти у Гордашівці були однією зі спецоперацій для придушення революційних настроїв на Уманщині. Про це також свідчать відносно невеликі терміни каторги та заслання для всіх учасників процесу. Перед смертю від сухот священик М. Радолицький особисто просив вибачення у матері Я. Хмельницького, що підтверджує наклепницький характер його доносу. Більшість затриманих хлопців жили по сусідству та товаришували.

Список учасників процесу за документами «Переписки жандармерії»

ПІБ	Дата і місце народження(за ст. ст.)	Інші біографічні відомості
Ганюченко Назар Логинович	бл. 1888 [15, арк. 3]	Син відставного солдата Логина Вакуловича та Ганни Федорівни Ганюченків. За матеріалами кримінальної справи входив у групу «паліїв-терористів». Учасник I-ої Світової війни. Унтер-офіцер 258-го піхотного Кишинівського полку. Холостий. Загинув у перестрілці з австрійськими військами на Румунському фронті біля с. Позоріта у березні 1917 р. [8; 9]
Гресько Севастіян Онуфрійович	26.02.1887 с. Гордашівка [3, арк. 181 зв.]	Син гордашівських селян Онуфрія Даниловича та Мокрини Ілліви Греськів. За рішенням міністра внутрішніх справ Столипіна відправлений у 3-річне заслання у Вологодську губернію. Після заслання у 1912 р. виїхав у США, де одружився на емігрантці зі Швейцарії Кларі, у шлюбі з якою мав сина. Проживав у Нью-Йорку, район Мангеттен [19].
Гресько Терентій Іванович	10.04.1886 с. Гордашівка [3, арк. 161 зв.]	Син гордашівських селян Івана Даниловича і Горпини Романівни Греськів. За матеріалами кримінальної справи входив у групу «паліїв-терористів». За рішенням міністра внутрішніх справ Столипіна відправлений у 3-річне заслання у Вологодську губернію. Після заслання повернувся у Гордашівку і одружився на сестрі Назара Кулибаби Анастасії [5, арк. 95 зв.].
Дульський Дем'ян Григорович	бл. 1885 р. с. Павлівка І-ша *	Тальнівський міщанин. Народився в родині жителя с. Павлівка Тальнівської волості Уманського повіту Григорія Леонтійовича та Анастасії Петрівни Дульських [14] *. За доповідними записками уманського жандармського управління відвідував зібрання, де читав на них антиурядові вірші (революційні пісні «Вперед» і «Доля»), які були виявлені у нього під час обшуку. Також у нього була знайдена чернетка написаного власноруч листа до однодумця з проханням надіслати йому копії для політичних в'язнів. За рішенням міністра внутрішніх справ Столипіна відправлений у 3-річне заслання у Вологодську губернію. У часи Першої світової війни служив молодшим писарем у 122-й етапній роті. Лікувався у квітні 1917 р. від неврастності у госпіталі м. Проскурів [10].
Заїченко Сава Павлович	5.12.1888 с. Гордашівка [3, арк. 218 зв.]	Син гордашівських селян Павла Григоровича та Єфросинії Денисівни Заїченків. Брав участь в антиурядових зібраннях селян. Через «каяття» добровільно виїхав у Сибір і провадження проти нього було зупинено.

Івченко Семен Трохимович	3.02.1885 с. Гордашівка [3, арк. 128 зв.]	Син гордашівських селян Трохима Трохимовича та Мотрони Юхимівни Івченків. За матеріалами кримінальної справи входив у групу «паліїв-терористів». За рішенням міністра внутрішніх справ Столипіна відправлений у 3-річне заслання у Вологодську губернію.
Кисіленко (Кисіль) Павло Наумович	22.12.1885 с. Гордашівка [3, арк. 149зв.]	Син гордашівських селян Наума Яковича та Марії Вакуліни Кисіленків. По матеріалах кримінальної справи разом з Чепленком П. Т. і Туркаленком І. Ю. після зборів групи вчинив підпал скррти священика. За рішенням міністра внутрішніх справ Столипіна відправлений у 3-річне заслання у Вологодську губернію.
Крижанівський Явтух Дорофійович	6.04.1867 с. Гордашівка [13]	Син однодворців Дорофія Кузьмича та Феодосії Микитівни. Мав дружину Феодосію Савіну. По батьку походив з гордашівського шляхетського роду Крижанівських (Вихристюків). Звинувачувався у тому, що нібито стріляв після викриття «бойової дружини» у сільського старосту Кругляченка. Однак за відсутністю доказів був виправданий за цим звинуваченням. Однак, за участь в антиурядових зібраннях за рішенням міністра внутрішніх справ Столипіна відправлений у 3-річне заслання у Вологодську губернію.
Кулибаба Назар Якович	бл. 1888 [15, арк. 5]	Син відставного солдата Якова Остаповича і Надії Степанівни Кулибавів. За матеріалами кримінальної справи входив у групу «паліїв-терористів» та звинувачувався у крадіжках зі зламом. За рішенням міністра внутрішніх справ Столипіна відправлений у 3-річне заслання у Вологодську губернію. Після відбуття заслання у 1913 р. на кораблі «Бірма» виїхав на постійне місце проживання у США. Проживав у Нью-Йорку, район Бронкс. Одружився на уродженці Російської імперії Вірі, у шлюбі з якою народилось двоє синів [18]. Помер у 1952 р. [17]
Мельниченко Омелян Харлампієвич	18.07.1882 с. Гордашівка [3, арк. 62 зв.]	Син гордашівських селян Харлампія Порфирівича та Євгенії Євдокимівни Мельниченків. Мав дружину Марію Харитонівну [4]. У «Переписці...» фігурує лише раз як учасник антиурядових зібрань. У подальшому у документі не фігурує.
Пироженко Деметрій Юхимович	6.08.1865 с. Гордашівка [12]	Син відставного солдата Юхима Фералонтовича Пироженка. Мав дружину Євдокію Антонівну. У переписці фігурує лише раз як учасник антиурядових зібрань.
Поліщук Федот Митрофанович	18.05.1882 с. Гордашівка [3, арк. 56 зв.]	Син гордашівських селян Митрофана Карповича та Варвари Павлівни Поліщуків. У кримінальній справі фігурує як особа без постійного місця проживання. Був затриманий на ст. «Тальне» разом з Туркаленком І. Ю. При обшуку у нього був знайдений великий ніж Крім підпалів, також звинувачувався у підбурюванні селян. За рішенням Київського Військово-окружного суду засуджений до 4 років каторги.
Стрембівський Павло Прокопович	10.01.1886 с. Гордашівка [3, арк. 153 зв.]	Син відставного солдата Прокопа Сидоровича і Марії Сергіївни Стрембівських. Колишній вчитель. Брав участь в антиурядових зібраннях селян. Через «каяття» добровільно виїхав у Сибір і провадження проти нього було зупинено.
Тудихата Кузьма Микитович	бл. 1888 [15, арк. 4 зв.]	Син відставного солдата Микити Яковича та Ксенії Кирилівни (Не) Тудихат. Рано втратив матір. За матеріалами кримінальної справи входив у групу «паліїв-терористів» та брав участь у антиурядових зборах селян. ст. «Тальне» За рішенням міністра внутрішніх справ Столипіна відправлений у 3-річне заслання у Вологодську губернію. Після заслання повернувся у Гордашівку, де одружився з дівчиною Варварою [5, 43 зв.].
Туркаленко Іван Юхимович	20.03.1884 р. с. Гордашівка [3, арк. 106 зв.]	Син відставного солдата Юхима Феодосійовича та Агрипіни Іванівни Туркаленків. Був затриманий першим на ст. «Тальне». При обшуку в нього був знайдений пістолет «Браунінг», який нібито був переданий йому невідомим студентом-агітатором, та гніт з прив'язаними до них сірниками. За його свідченнями було затримано більшість учасників процесу. Йому інкримінувався замах на вчителя Ткаченка, у вікно якого він стріляв та намір замаху на місцевого урядника. Очевидно, зрозумівши, що під тиском обмовив друзів, він відмовився від свідчень. За рішенням Київського військово-окружного суду засуджений до смертної кари, яка була замінена на довічну каторгу. Ймовірно, був помилуваний, оскільки брав участь у I-й світовій війні. Служив у 409-ому Новохоперському піхотному полку. У серпні 1916 р. отримав осколкове поранення голови під с. Кирлибаба (сучасна Львівська область) [7].

Хмельницький Яків Слисейович	28.01.1885 с. Гордашівка [3, арк. 127 зв.]	Син відставного унтер-офіцера, військового писаря Єлисея Терентійовича та Катерини Михайлівни Хмельницьких. Закінчив Тальнівське двокласне училище [1]. До затримання у 1907 р. працював телеграфістом на ст. «Тальне». За матеріалами слідства, був «ідеологом» групи заарештованих. Нібито, був присутній при передачі невідомим студентом револьвера Туркаленку І. Ю. При обшуку в нього вилучено друкований список нелегальних книг «Короткий список кращих і найбільш доступних книг для сільських та заводсько-фабричних читачів». За рішенням міністра внутрішніх справ Столипіна відправлений у 3-річне заслання в Архангельську губернію. Відбував його на Соловецьких островах, де працював на лісопавалі. Після заслання переїхав у Санкт-Петербург; де у 1912 р. закінчив Вищі рахункові та залізничні курси ім. Побединського, отримавши фах бухгалтера. На поч. 1920-х повернувся у Гордашівку, де одружився з молодою дівчиною Катериною. У шлюбі народилось дві доньки. Через початок репресій – арешт брата Петра, відбув у казахське місто Актобе. Помер від онкологічної хвороби шлунка у 1933 р. у м. Шостка, де працював бухгалтером на Шосткинському пороховому заводі «Зірка» (Заводоуправління №9) [2].
Чепіленко (Вишневський) Пилип Трохимович	14.11.1887 с. Гордашівка [3, арк. 198 зв.]	Син гордашівського селянина Трохима Борисовича Чепіленка. По матері Зиновії Євдокимівні походив з шляхетських родів Вишневських з с. Маньківка та Літинських з с. Гордашівка. По матеріалах кримінальної справи разом з Кисіленком П. Н. і Туркаленком І. Ю. після зборів групи вчинив підпал скирти священика. За рішенням міністра внутрішніх справ Столипіна відправлений у 3-річне заслання у Вологодську губернію. Учасник I-ої Світової війни. Служив сфрейтором у 258-му піхотному Кишинівському полку. Пропав безвісти у січні 1915 р. під с. Лутовиска (Літовищі) [6].
Шевчик Федір	н/д	За матеріалами кримінальної справи входив у групу «паліїв-терористів». Надалі у документі не фігурує.
Шкода (Яблонський) Сидір Трохимович	07.02.1863 с. Гордашівка [11]	Син відставного солдата Трохима Григоровича Шкоди. Дружина Єпистина Харлампіївна. Інше прізвище, під яким він також фігурує, Яблонський було дівочим прізвищем матері – Марії Лаврентівни Яблонської, яка походила по батьку з католицького шляхетського роду с. Громи, а по матері з православного шляхетського гордашівського роду Літинських. У кримінальній фігурує як учасник антиурядових зібрань, однак вироку не отримав.

Список використаних джерел:

1. ДАКО ф. 384, оп. 12, спр. 339, арк. 10
2. ДАСО ф. Р-7720, оп. 26, спр. 46, арк. 2
3. ДАЧКО ф. 931, оп. 1, спр. 2409, арк. 128 зв.
4. ДАЧКО ф. 931, оп. 1, спр. 2585, арк. 43 зв.
5. ДАЧКО ф. 931, оп. 1, спр. 2693
6. РДВІА ф. 16196, о. 1, спр. 69954, арк. 102 зв. – 103.
7. РДВІА ф. 16196, оп. 1, спр. 166325, арк. 435 зв.-436.
8. РДВІА ф. 16196, оп. 1, спр. 50429, арк. 425 зв. - 426.
9. РДВІА ф. 2870, оп. 2, спр. 38.
10. РДВІА ф. Картоoteca бюро обліку втрат у Першій світовій війні (офіцерів і солдатів), ящик 1039-Д, арк. 665
11. ЦДІАК України ф. 127, оп. 1012, спр. 3510, арк.. 430 зв.
12. ЦДІАК України ф. 127, оп. 1012, спр. 3634, арк. 808 зв.
13. ЦДІАК України ф. 127, оп. 1012, спр. 3776, арк. 671 зв.
14. ЦДІАК України ф. 127, оп. 1012, спр. 4298, арк. 10 зв.*
15. ЦДІАК України ф. 127, оп. 1017, спр. 186, 26 Арк.
16. ЦДІАК України ф. 274, оп. 1, спр. 1968, 21 Арк.
17. Grave of Nazary J Kulibaba. URL: <https://www.findagrave.com/memorial/192805430>
18. United States Census, 1940. 3-180A New York City, Bronx Borough Assembly District 2 (Tract 167 - part). Sheet 14
19. United States Census, 1940. 31-1052 New York City, Manhattan Borough Assembly District 12 (Tract 70 - part). Sheet 11A

* Народився у родині тальнівських міщан Григорія Захаровича та Ксенії Степанівни Дульських у м. Тальне. Закінчив двокласне училище. (ДАКО ф. 384, оп. 12, спр. 287, арк. 227 зв. - 228.)